

УДК: 355.48(560)"1544/1545"
94(497.11:560)"1544/1545"
COBISS.SR-ID 120955913
DOI број: 10.5937/vig2301009S

Језик рада: Српски
Примљен: 17. 04. 2023.
Прихваћен: 27. 06. 2023.
Тип рада: Оригинални научни рад

Потпоручник Стефан Шипка, истраживач
Одељење за војну историју,
Институт за стратегијска истраживања,
Универзитет одбране, Београд
E-mail: stefan.sipka@mod.gov.rs

ОСМАНСКА ВОЈНА ОРГАНИЗАЦИЈА У ПРОВИНЦИЈИ – ВУЧИТРНСКИ САНЦАК 1544/5. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: У раду је представљен преглед османске војне организације у провинцији на примеру Вучитрнског санцака. Подаци који се наводе резултат су анализе Опширног дефтера (осм. müfassal defteri) за Вучитрнски санцак из 1544/5. године. Посебна пажња посвећена је структури тимарског система и спахијским војним јединицама, уз настојање да се одреди њен оквирни војни потенцијал који је стајао на располагању вучитрнском санцакбегу. Приказане су и војне и помоћне војне јединице на локалу које су чиниле саставни део османског војног система у провинцији.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Османско царство, Вучитрнски санцак, тимарски систем, спахије, војна организација

Освајањем преосталих југозападних крајева Деспотовине, територије које су чиниле тзв. Област Бранковића долазе под коначну османску власт. У досадашњим истраживањима постоји претпоставка да је поменута област пописана још за време прве окупације, у периоду између 18. августа 1439. и 22. августа 1444. године. На то је први указао Хамид Хаџибегвић у Опширном пописном

дефтеру за Област Бранковића (осм. *Defter-i Vilayet-i Vlk*), састављеном у периоду између 17. и 26. јуна 1455. године, наводећи примере тимара са напоменом: *пренесено са ранијег поседника*.¹ Донедавно је владало уверење да је Вучитрнски санџак, настао на делу територије Области Бранковића, основан у периоду пре израде Опширног пописног дефтера из 1477. године. Преводом војничког дефтера за санџаке Крушевац, Вучитрн, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходидед из 1455. године, Татјана Катић допринела је решавању питања административног статуса Области Бранковића. Помен Вучитрнског санџака у војничком дефтеру, израђеном скоро три месеца непосредно пре пада Новог Брда – који је састављен на основу података прикупљених током општег пописа Османског царства приликом ступања Мехмеда II (1444–1446 и 1451–1481) на престо – указује на његово постојање већ 1451. године, закључила је Татјана Катић.²

Почеци интересовања за проучавање прошлости простора Вучитрнског санџака под османском влашћу у југословенској историографији сежу до краја шездесетих година прошлог века. Поред већ поменутог дефтера Области Бранковић, који су приредили и превели Хамид Хаџибегвић, Адем Ханџић и Ешреф Ковачевић, значајан допринос у расветљавању одређених питања демографске, војне и административне природе представља дугогодишњи рад Олге Зиројевић.³ Очекивано, с обзиром на рудна богатства поменуте регије, највише радова написано је на тему организације рударске делатности под османском влашћу.⁴ Интересовање за проучавањем Вучи-

¹ Hamid Hadžibegić, *Uvod u Oblast Brankovića. Opširni katastarski popis iz 1455. godine* (Sarajevo: Orijentalni institut Sarajevo, 1972), XIII.

² Татјана Катић, прир., *Војнички дефтер из 1455. године за санџаке Крушевац, Вучитрн, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходидед. 1455 Tarihli Alaca-hisar, Vilçitrn ve Prizrin Livaları ve İzveçen, Yeleş, Ras, Seniçe ve Hodidede vilayetleri voynuk defteri. Tıpkıbasım, Transkripsiyon, MCE 36 – 03 Defterinin kişi adları ve yer adları indeksi* (Београд: Историјски институт Београд, 2020), 29.

³ Олга Зиројевић, „Вучитрнски и Призренски санџак у време владавине Сулејмана Величанственог”, *Историјски часопис*, XIX (1972), 263–276.; *Турско војно уређење у Србији (1459–1683)* (Београд: Историјски институт, 1974).; „Кроз Новобрдске махале 1664/65. године”, *Мешовита грађа*, XX (1990), 7–14.

⁴ Skender Rizaj, *Rudarstvo Kosova i susednih krajeva od XV do XVII veka* (Priština: Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije, 1968); Branislav Đurđev, „Turski prevod rudarskog zakona za Novo Brdo despota Stefana Lazarevića”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XXV (1976), 113–131.; Душанка Бојанић, „О новобрдској госпоштини”, *Историјски часопис*, XXIX–XXX (1982–1983), 117–127.; Срђан Катић, „Обнављање рудника Нови Безистан у Трепчи 1664. године”, *Мешовита грађа*, XXVII (2006), 235–244.; „Закуп рудника и хасова Трепче 1585. године”, *Мешовита грађа*, XXXI (2010), 109–122.

трнског санџака обновљено је последњих година.⁵ Међутим, приметан је недостатак интересовања за изучавање војних питања и војне организације Вучитрнског санџака у поређењу са суседним областима које су, у краћем или дужем периоду, чиниле гранична подручја. Стога, основни циљ нам је пружити преглед османске војне структуре у провинцији, односно тимарске организације, спахија и мустахфиза тврђаве Ново Брдо, акинџија и војнука на примеру Вучитрнског санџака из 1544/5. године. Такође, настојаћемо да одредимо оквирни војни потенцијал спахијске коњице анализом тимарске структуре Вучитрнског санџака. Сви резултати изведени су из Опширног пописног дефтера за Вучитрнски санџак из 1544/5. године, заведеним у *Османском архиву Директората државних архива Председништва Републике Турске*, под архивским бројем *TTD 234*. Поред тога, у уводном делу биће представљена композиција и карактеристике поменутог дефтера, као и кратак преглед административно-територијалне организације Области Бранковића, односно Вучитрнског санџака.

Први помен Вучитрнског санџака налазимо у војнучком дефтеру састављеном марта 1455. године. Уписани војнуци у селима која су прикључена Вучитрнском санџаку припадала су нахијама Тополница, Лаб, Вучитрн и Морава.⁶ Села која су се налазила у нахији Клопотник припојена су Призренском санџаку. Међутим, нахија Клопотник се у наредним пописима налази у саставу Вучитрнског санџака. Од двадесет и једног села уписаног у војнучком дефтеру која су припадала нахији Клопотник, њих десет налазимо у оквиру Вучитрнског санџака 1544/5. године.⁷ Према најстаријем сачуваном попису територије Области Бранковића, у њен састав улазиле су нахије Трговиште, Клопотник, Долци, Морава, Вучитрн, Топол-

⁵ Tatjana Katić, „Administrative Division, Settlements and Demographics in the First Centuries of Ottoman Rule”, in: *Artistic Heritage of the Serbian People in Kosovo and Metohija. History, Identity, Vulnerability, Protection*, editors Dragan Vojvodić, Miodrag Marković (Belgrade: 2017), 41–49; „Село Ајновце и нахија Кременат у Турским дефтерима 15. и 16. века”, у: *Косовско-Метохијски Зборник 6*, уредник Михајло Војводић (Београд: Српска Академија Наука и Уметности, 2015), 151–164.; Rahman Şahin, „Fatih Sultan Mehmed Devri Priştine Kazası (Tahrir Defterlerine Göre)”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, Vol. 10 (2018), 207–221.; „Vushtrri Town of the Time of Fatih Sultan Mehmed”, in: *Proceedings of the 1st Congress of International Eastern European Studies (CIEES) 2018. Concepts, Sources and Methodology in Eastern European Studies*, editors Yücel Öztürk, Nuri Kavak (Eskişehir: Piees, 2018), 292–317.

⁶ Т. Катић, *Војнучки дефтер из 1455. године...*, 64.

⁷ Реч је о селима: Бања, Чехрин, Калудра, Колобарић Мађери, Лепојевац, Медвед До, Михалић, Мужданинце, Вукосалић и Јабука. Село Колобарић Мађери су уписани под именом Глобаре. ВОА, *TTD 234*.

ница, Лаб и вилајет Приштина.⁸ У следећем попису, израђеном 1477. године, структуру санџака чиниле су нахије Вучитрн, Клопотник, Загорје, Долци, Обиће и зеамети Лаб, Горња Обровица, Приштина, Морава и Тополница.⁹ Нахије Вучитрн, Лаб, Морава, Клопотник и Тополница се наводе и у опширном дефтеру из 1485. године. У попису из 1499. године – од раније пописаних нахија помиње се само Морава – уписане су нове нахије: Богарине, Сиринић, Глама, Јасеновик, Добрчане, Кременат, Крива река, Тропошница, Мучибаба, Сутеска, Криљево, Старо село, Лесковац, Бања, Објест, Островица и Кратово. Од 1525. године административно-територијална структура Вучитрнског санџака се усталила. Поред већ поменутих нахија, поново се помињу нахије Приштина, Лаб, Тополница, Долци, Клопотник, а уписане су и нове: Добрчане, Беласица, Бело Брдо, Копорић. Наведене нахије улазиле су у састав каза Ново Брдо, Приштина, Вучитрн и Беласица. У попису из 1544/5. године, административно-територијална подела санџака задржала се готово без промена. Недостаје нахија Долци, а уписана су поједина села нахије Дреница чија територија је била под јурисдикцијом Пећког кадије.¹⁰

Дефтер који смо користили у овом раду састављен је под руководством повереника (осм. *emin*) Мухамеда сина Михала и писара (осм. *katib*) Алија сина Велија по заповести Сулејмана I (1520–1566). Дефтер је завршен и предат Порти у другој декади месеца Рамазана 951. године по Хиџри, односно између 25. новембра и 5. децембра 1544. године.¹¹ Он уједно садржи и тимарско-спахијску поделу на хасове, зеамете и тимаре. Композицију дефтера чине кануннама (стр. 1–14), хасови султана (стр. 15–173), хасови Мехмед-паше (стр. 173–193), хасови румелијског беглербега Ахмед-паше (стр. 194–213), хасови вучитрнског санџакбега Али-бега (стр. 214–269), зеамет Дервиша миралаја (стр. 270–278), зеамет извесног Мехмеда сина Мусе (стр. 279–284), тимари спахија Вучитрнског санџака (стр. 285–623), тимари мустахфиза Ново Брдо (стр. 624–644), вакуфи и мулкови (стр. 645–646) и рекапитулација пописа (стр. 647–648).

⁸ Hamid Hadžibegić, Adem Handžić i Ešref Kovačević, *Oblast Brankovića. Opširni katastarski popis iz 1455. godine* (Sarajevo: Orijentalni institut Sarajevo, 1972).

⁹ 167 *Numarali Muhasebe-i vilayet-i Rum-ili defteri (930/1530). II (Vilçitrin, Prizrin, Alaca-hisar ve Hersek Livaları)* (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2004), 11.

¹⁰ *Ibid*, 11.

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *TTD 234*, 14.

Структура тимарског система у Вучитрнском санџаку 1544/5. године

У дефтеру из 1544/5. године уписана су три хаса, два зеамета, 255 тимара и 28 тимара додељених мустахфизима. Хасове су уживали румелијски беглербег Ахмед-паша, вучитрнски санџакбег Алибег и извесни Мехмед-паша. Структуру хаса вучитрнског санџакбега чинило је само место Вучитрн, 82 села која су се налазила у нахијама Вучитрн, Клопотник, Лаб, Морава, Кратово и Тополница. Обухватао је и два манастира и три мезре.¹² Вредност хаса је процењена на 301 432 акче. Очекивано, највише прихода је долазило из самог места Вучитрн – 20 132 акче.¹³ Хас румелијског беглербега Ахмед-паше обухватао је 26 села, од којих се већина налазила у нахији Морава, у долинама река Ситница и Штимљанка.¹⁴ Вредност овог хаса износила је 99.187 акчи. Извесни Мехмед-паша је притежавао најмањи хас у вредности од 54.281 акче, чија сума је била знатно мања од предвиђене за ову категорију тимара. У састав његовог хаса улазила су 32 села, чији приходи су били мањи од прихода хаса Ахмед-паше. Највише прихода долазило је из села Витина, Грмова, Подујево и Пољанце.¹⁵ Зеамете су притежавали Дервиш миралај (осм. *mir alay*)¹⁶ и извесни Мехмед син Мусин. У оба случаја централна власт није била у могућности да пронађе додатне приходе. Стога, поред вредности њихових зеамета, писар је евидентирао суму која ће бити додељена у будућности. Овај метод дистрибуције прихода османска администрација бележила је у пописним дефтерима терминима *на начин/путем* (осм. *ber vech-i noksan*, *ber vech-i teknil* и *ber vech-i iltizam*).¹⁷ Дервишу миралају обећана вредност зеамета износила је 42 004 акче. Међутим, на основу уписаних прихода села која су чинила његов зеамет могао је прикупити 34 943 акчи, односно 7.061 акчу мање.¹⁸ Исту праксу видимо и у случају Мехмеда сина Мусе. Вредност

¹² BOA, TTD 234, 214-269.

¹³ BOA, TTD 234, 214-217.

¹⁴ Реч је о селима Батусе, Суви До, Липљан, Бабљак, Рашинце и Штимље. BOA, TTD 234, 194-213.

¹⁵ Непознато. Постоји истоимено село код Србице. Међутим, овде је реч о селу које се налазило у нахији Тополница.

¹⁶ Официр спахијске коњице. Командовао је једним *алајем*, односно над хиљаду спахија. У изворима се јављају и термини *алај беј* (осм. *alay beyi*) или *алај бег* (осм. *alay beg*).

¹⁷ Geza David, Pal Fodor, „Changes in the Structure and Strenght of the Timariot Army from the Early Sixteenth to the End pf the Seventeenth Century”, *Eurasian Studies*, 77 (2005), 173.

¹⁸ BOA, TTD 234, 270-278.

његовог зеамета износила је 22 349, а обећана сума 26 000 акчи.¹⁹ Даљом анализом дефтера из 1544/5. године уочава се да је 79 од 255 тимара уписано са напоменом *iltizam* или *ma'a iltizam*, односно 30.98% од укупног броја тимара. Тимар Мустафе сина Илијаса²⁰ обухватао је села Батлава,²¹ Кунишевце,²² Мало Ропотово,²³ Беговац и зеваиде села Чујковица и Бељан. Збир прихода наведених села износио је 13 276 акчи, односно 1 745 акчи мање од обећане вредности. У случају Искендера сарача разлика између реалне и обећане вредности тимара била је већа. Приходи од села Долово,²⁴ Влајковце,²⁵ Ортани (осм. *Oratanye*)²⁶ износили су 7 449 акчи, односно 3 220 акчи мање од обећане суме.²⁷ Од поменутих 79 тимара чак 40 (50.63%) чинили су тимари вредности испод 3 000 акчи. Исти пример види се код Тимура сина Мехмеда коме је додељен тимар мање вредности. Од села Горња Брвеница²⁸ и војнучке резерве села Мало Црвенце убирао је 1 772 акче, док му је обећан тимар од 3 000 акчи.²⁹

Анализирајући сумарне дефтере Видинског и Вучитрнског санџака, Мухсин Сојудоан уочио је трансформацију у структури тимара у периоду након 1487. године, где су у сваком наредном попису села била регруписана, формирајући нови тимар. Закључује да је до деградације физичке структуре тимара дошло услед настојања централне власти да надокнади, с једне стране, губитак притежаваоца тимара, настао као последица пада производње, а, с друге стране, да спречи акумулацију моћи у његовим рукама и остваривање претеране добити.³⁰ Уступање прихода из више делова села имало је за

¹⁹ BOA, TTD 234, 279–284.

²⁰ BOA, TTD 234, 399–401.

²¹ У дефтеру уписано Бад-глава. Село Батлава у општини Подујево.

²² Вероватно је реч о данашњем селу Коњушевац код Подујева.

²³ У дефтеру уписано Мала Робова. Није реч о селу Робовац код Косовске Каменице с обзиром на то да се истоимено село помиње у нахији Сиринић. Претпостављамо да се налазило у околини данашњег села Велико Ропотово, јер се истоимено село помиње у попису из 1530. године у нахији Тополница.

²⁴ У преводу дефтера Области Бранковића помиње се село Долово у нахији Трговиште, северно од Рожаја које је имало 42 домаћинства, 19 неочењених пунолетних лица и 10 удовичких домаћинстава. Овде је вероватно реч о другом селу с обзиром на то да је уписано у оквиру нахије Вучитрн. Могуће је да је реч о селу Долово јужно од Клине или селу Дољане код Косовске Митровице.

²⁵ Непознато.

²⁶ Непознато.

²⁷ BOA, TTD 234, 305–306.

²⁸ Могуће је да је реч о селу Брвеник, источно од Батлавског језера.

²⁹ BOA, TTD 234, 500–501.

³⁰ Muhsin Soyudoğan, „The Fall of Icarus: the Paradox of the Ottoman Centralization and the Abstraction of Timars”, *Turkish Historical Review*, 8 (2017), 185–190.

циљ да спречи акумулацију моћи у рукама спахије над земљом и рајом у стилу феудалног господара и успостави јачу контролу централне власти над провинцијом.³¹ Тако су приходи села Врбештица,³² које је припадало нахији Морава, били подељени између Алија силахдара (осм. *silahdar*),³³ Абдулрахмана писара (осм. *katib*) и извесног Искендера. Од 7 457 акчи 2 672 акче је припадало чифту Алија силахдара, док за другу двојицу није наведен износ њиховог удела.³⁴ Касније, у виду белешке, у рубрици села Пасјане³⁵ наведено је да се од села Врбештица издвоји 2 475 акчи.³⁶ У селу Манишинце у нахији Тополница део прихода у висини од 400 акчи припадао је извесном Мустафи сину Мурата,³⁷ а 297 акчи Ибрахиму³⁸ солаку (осм. *solak*).³⁹ И у овом примеру се види да тимар није чинио кохерентну географску целину, већ је била реч о новчаној вредности. Језгро тимара Мустафе сина Мурата чинило је село Доњи Обилић/Кобилић које се налазило у нахији Вучитрн, док се село Манишинце налазило у близини Новог Брда. Тимар Мехмеда, санџакбеговог чауша

³¹ Halil İnalcik, „State, Land and Peasant”, in: *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, editors Halil İnalcik, Donald Quataert (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 115.

³² Западно од Штрпца.

³³ Припадници капикулу коњице (осм. *kapıkulu*), односно људства шест одреда (осм. *altı bölük halkı*). У време похода крчили су тешко проходне путеве и поправљали мостове. Постојали су посебни одреди у оквиру организације силахдара који су водили бригу о султановим коњима, носили султанове тугове и делили милостињу сиротињи приликом султановог одласка у џамију. (İsmail Hakki Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu Ocakları. II Cebeci, Topcu, Top Arabacıları, Humbaracı, lağımçı Ocakları ve Kapukulu Suvarileri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 1988), 148–150).

³⁴ BOA, TTD 234, 565–566.

³⁵ Село Пасјане код Гњилана, у саставу тимара писара Абдулрахмана.

³⁶ BOA, TTD 234, 585.

³⁷ BOA, TTD 234, 378.

³⁸ BOA, TTD 234, 608.

³⁹ Солаци су припадали јаничарском корпусу, обављајући дужност султанове телесне гарде и пратње приликом одласка у војни поход. Назив леворуки добили су по томе што су припадници две од четири орте, које су пружале обезбеђење султана на десној страни, држали стреле у левој руци како султану не би окретали леђа. Припадници овог реда чинили су 60, 61, 62, и 63. орту. У редове солака бирали су јаничари који су се истицали храброшћу, пожртвованошћу, заслугама и познавању ратних вештина. Основани су у време султана Бајазита II (1389–1402) и од оружја су носили тоболац са стрелама (осм. *tirkeş/ok çantası*), бодеж (осм. *hançer*) и закривљени мач (осм. *eğri kılıç*). На челу сваке орте налазио се солакбаша (осм. *solakbaşı*) или сер солак (осм. *ser solak*). (İsmail Hakki Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu Ocakları. I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 1988), 218–222.)

(осм. *çavuş*),⁴⁰ чинила су села Коретин⁴¹ у нахији Тополница, Горња Дреновица⁴² и део села Дубовица⁴³ у нахији Вучитрн. Затим, у оквиру тимара Искендера сина Алија улазили су приходи села Галинци,⁴⁴ део прихода у износу од 1.000 акчи од села Горња Трпеза⁴⁵ које је припадало тимару диздара новобрдске тврђаве, и 500 акчи прихода од села Мали Катун⁴⁶ које је припадало заједничком тимару Хасана сина Мустафе и Давуда сина Насуха.

Већ је поменуто да је скоро трећина тимарника примила тимаре мање вредности уз обећање накнаде приликом следеће расподеле прихода. Услед честих ратова, нарочито за време владавине султана Сулејмана I (1520–1566), потреба за новим људством, сходно томе и тимарима, представљала је стални изазов за државу. Централна власт је пронашла решење у фискализацији тимарског добра. Тимар добија фискални карактер, олакшавајући на тај начин његову ре/дистрибуцију. На примеру Вучитрнског санцака 1544/5. године види се да је централна власт неретко додељивала појединцу право на убирање прихода из неколико села или њихових делова, која нису морала формирати кохерентну географску целину, уз обећање накнаде у случају проналаска додатних извора прихода. Приметан је и пад у просечној вредности тимара у Вучитрнском санцаку. На основу резултата истраживања М. Сојудоана, просечна вредност тимара у Вучитрнском санцаку у периоду од 1450. до 1487. године износила је 5 092 акче,⁴⁷ док је у првој половини 16. века била 4 497 акчи⁴⁸. Анализа дефтера из 1544/5. године показала је нешто другачије резултате. Просечна вредност тимара била је 4 853 акче, нешто мања него у другој половини 15. века. Треба имати на уму и чињеницу да је, поред релативне стабилности акче у наведеном периоду,

⁴⁰ Припадници дворске гарде. Одржавали су ред на двору, састајали се са страним амбасадорима и слати у дипломатске мисије. Поред њих, јављају се чауши као официри у капикулу коњици и они који су спроводили војну дисциплину за време похода. Титула чауша се користила и за ниже официре у посадама тврђава. (Mark L. Stein, *Guarding Frontier. Ottoman Border Forts and Garrisons in Europe* (London, New York: Tauris Academic Studies, 2007), 84–85.).

⁴¹ BOA, TTD 234, 587.

⁴² BOA, TTD 234, 587–588.

⁴³ BOA, TTD 234, 608.

⁴⁴ BOA, TTD 234, 583.

⁴⁵ BOA, TTD 234, 624.

⁴⁶ BOA, TTD 234, 370.

⁴⁷ Нагласио је да је реална вредност тимара у том периоду била знатно виша од наведене, с обзиром на то да су поједини тимари, у вредности испод 1 000 акчи, који су додељени групи хришћанских ратника утицали на резултат.

⁴⁸ M. Soyudoğan, *op. cit.*, 196.

дошло до њене благе девалвације.⁴⁹ Поред тога, најзаступљенији тимари у Вучитрнском санџаку имали су малу вредност. У поменутом попису уписано је 126 тимара вредности до 3 000 акчи, што је чинило скоро половину, односно 49,41%. Уколико овим тимарима додамо још оне чија је вредност била до 5 000 – нешто више од просечне вредности – добијамо број од 174 тимара, односно 68,24% од укупног броја. Тимари чија је вредност прелазила 10 000 акчи чинили су тек 8,24%. Од 21 уписаног тимара, пет се односило на заједничке тимаре (осм. *müşterek*). Приходи од села Горња Судимља,⁵⁰ Радишево⁵¹ и Бозанић⁵² подељени су између четири лица. Ахмеду,⁵³ Дураку сину Османа и Насуху сину Мустафе припадали су чифтови у вредности од 2 134 акчи, док је Хусејин син Давуда држао чифт у вредности од 2 634 акчи.⁵⁴ Велике тимаре претежно су држали чауши, њих пет, припадници јаничарског реда и један сераскер.⁵⁵ Три чауша румелијског беглербега Ахмед-паше, Мехмед, чауш секбана,⁵⁶ и Јусуф притежавали су тимаре у вредности од 11 300 акчи, док је чауш Али имао нешто већи тимар од 12 747 акчи. Мехмед, чауш вучитрнског санџакбега, држао је тимар у вредности од 10 200 акчи, а Илијас, царски чауш (осм. *çavuşan Dergah-i Ali*), тимар у вредности

⁴⁹ Види: Şevket Pamuk, „The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 33, No. 1 (2001), 69–89.

⁵⁰ Истоимено село поред Вучитрна.

⁵¹ У околини врха Голеш на Старој планини. Село се налазило у оквиру нахије Дреница.

⁵² Непознато.

⁵³ Име оца није могуће прочитати.

⁵⁴ BOA, TTD 234, 323–325.

⁵⁵ Заповедник војске, целе армије или дела фронта. У класичном периоду јавља се и у значењу официра спахије, често коришћен као синоним за черибашу. Након укидања јаничарског реда, 1826. године, означавао је највишег команданта османске копнене војске. (Klara Hegyi, *The Ottoman Military Organization in Hungary. Fortresses, Fortress Garrisons and Finances* (Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2018), 584; Yüksek Çelik, „Serasker”, In: TDV *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36., (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 547–549)

⁵⁶ Јединице које су бринуле о султановим ловачким псима и учествовале са њим у лову. Султан Мехмед II (1444–1446, 1451–1481) уврстио их је у редове јаничарског корпуса 1451. године. Крајем 16. века, када долази до масовније употребе барута и ватреног наоружања, секбани се јављају међу припадницима граничне војске (осм. *serhad kulu*), односно локалне војске (осм. *yerli kulu*). Представљали су плаћеничке јединице, а регрутовани су из редова раје у време рата. У мирнодопском периоду нису примали плату, што је неретко доводило до разбојништва. Имали су значајну улогу у целали побунама и представљали су важан извор људства за приватне војске локалних моћника у 18. веку. (Мирослав Павловић, *На градиници ислама: свет османске европске провинције у 18. веку* (Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, 2023), 154–155.; I. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu Ocakları...*, 163).

од 15 024 акче. У његов тимар су претежно улазили приходи џемата војнука из нахије Тополница. Највећи тимар је вредео 23 215 акчи и био је подељен између четири лица. Илијасу, солаку из Призрена, припадао је највећи део од 12 127 акчи, извесном Хизиру 6 212, Ибрахиму 3 000 и Хасану 738 акчи.⁵⁷

Поред обавезе да иду у војни поход, спахије су, у зависности од висине прихода додељеног тимара, биле дужне да обезбеде одређен број лако оклопљених коњаника (осм. *cebelü*) и логистичке опреме, већих или мањих шатора. За разлику од дефтера из 1455. године, у којем је за сваког тимарника прописано да обезбеди број и састав пратње и логистичког материјала неопходних за одлазак у поход, у дефтеру из 1544/5. године то није случај. На основу објављених законских одредби у 15. и на прелазу 15. у 16. век, спахија је био дужан да на сваких 3 000 акчи прихода од тимара обезбеди по једног џебелију. Санџакбег је био у обавези да обезбеди по једног коњаника на сваких 5 000 акчи прихода, један комплет оклопа за коња и одређен број шатора на сваких 50 000 акчи прихода.⁵⁸ Спахије које су уживале тимаре са приходом испод 3 000 акчи остајале су у санџаку са задатком да одржавају ред и закон у провинцији и пружају заштиту у случају напада непријатеља.

Желећи да, оквирно, одредимо војни потенцијал спахијске коњице у Вучитрнском санџаку за 1544/5. годину, држали смо се законских одредби из друге половине 15. века. Могло се закључити да је 255 тимара која су притежавала 296 лица, дало 166 коњаника са тешким оклопом (осм. *bürüme*), 378 џебелија и 192 момка (осм. *gulam*), укупно 736 лица. Овом броју треба додати 60 џебелија вучитрнског санџакбега Али-бега, 10 џебелија Мехмед-паше и 13 џебелија са зеамета Дервиша миралаја и заима Мехмеда. Међутим, намеће се питање да ли су поменуте законске одредбе биле на снази током 16. века? На овај проблем први су указали Пал Фодор и Геза Давид. Дошли су до закључка да је до извесних модификација дошло најраније у првој половини 16. века. Минимална вредност тимара, неопходна за опремање џебелије, порасла је на 4 000, а у појединим областима и до 6 000 акчи.⁵⁹ Према томе, тимарници који су држали тимаре без тезкере нису одлазили у поход. Уколико је то био случај и у Вучитрнском санџаком 1544/5. године, онда је војни потенцијал спахијске коњице

⁵⁷ BOA, TTD 234, 395–399.

⁵⁸ Pal Fodor, „Ottoman warfare, 1300–1453”, in: *The Cambridge History of Turkey. Byzantium to Turkey, 1071–1453*, editor Kate Fleet (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 200–203.; Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *A Military History of the Ottomans. From Osman to Atatürk* (Santa Barbara, Denver, Oxford: ABC Clio, 2009), 54.

⁵⁹ G. David, P. Fodor, *op. cit.*, 169.

био знатно мањи од наведених бројева, с обзиром на то да су тимари са и преко 6 000 акчи чинили тек једну четвртину од укупног броја. Поред тога, треба истаћи да је од уписаних 67 тимара, чија је вредност прелазила суму од 6 000 акчи, 15 било заједничких.

Мустахфизи Новог Брда

Средином, а најкасније крајем 16. века долази до војних и друштвено-политичких промена које су оставиле дубоки траг на организацију османске војске у провинцији. Све масовнија употреба ватреног наоружања, продужетак ратне сезоне, услед све дужих опсада, као последица увођења новог типа фортификација (*trace italienne*), само су део изазова за које је централна власт морала пронаћи нова решења. Традиционална спахијска коњица, окосница османске војске у провинцији, није могла адекватно одговорити на захтеве времена. Потреба за повећањем војних капацитета, пре свега ватрене моћи и људских ресурса, била је очигледна. Нове изворе људства централне власти су пронашле међу локалним становништвом. Припадници нових јединица били су младићи, раја без земље, авантуристи чије искуство у руковању ватреним наоружањем и њихово ангажовање није захтевало много материјалних ресурса. Да не би дошло до мешања са јаничарима, односно припадницима царске војске (осм. *kapı kulu*), ове јединице назване су јерлије (осм. *yerliye*, *yerli kulu*). Првобитно, помоћне јединице јаничара који су регрутовани међу месним становништвом називани су јерлијама да би се касније за њих усталио назив јамаци. Поред јаничара и њихових јамака у османској провинцији су били присутни азапи, мустахфизи (осм. *müstahfiz*), секбани (осм. *sekban*), лагумџије (осм. *lağımci*), муселеми (осм. *müsellem*), фариси (осм. *faris*), гонули (осм. *gönüllü*) и бешлије (осм. *beşlü*). Све ове јединице чиниле су граничну војску (осм. *serhad kulu*), односно локалну војску (осм. *yerli kulu*). Јерлије су чиниле већину посада у тврђавама, а поред дужности у гарнизону обављали су и полицијске задатке, неретко асистирајући кадијама. Док су јерлије углавном живеље са својим породицама у махалама, изван утврђења, одређене јединице, попут мустахфиза, боравиле су унутар зидина и бринуле о заштити капија и бедема.⁶⁰ Реч мустахфиз је

⁶⁰ Miroslav Pavlović, Dragana Lazić Stojković, „Asakir-i Serhad – Guardians of the Empire in an Age of Uncertainty: The Ottoman Frontier on the Sava and the Middle Danube in the 18th Century”, *Istraživanja – Journal of Historical Researches*, 33 (2022), 49–50.; М. Павловић, *На граници ислама...*, 151–152.; Pal Fodor, „Making a Living on Frontiers: Volunteers in the Sixteenth – Century Ottoman Army”, In: *In Quest of the Golden Apple: Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, editors Pal Fodor (Istanbul: The ISIS Press, 2000), 281–282.

изведена из корена арапског глагола хифз, што значи чувати, одржавати, сачувати. Према томе, мустахфиз би били „они који чувају, одржавају”. У архивској грађи османске провенијенције заједно са појмом мустахфиз наизменично се користе термини попут *merdan-ı kal'a*, *hisar eri*, *kale erenleri* и *kale erleri* (пр. људи тврђаве, војници утврђења).⁶¹ Мустахфиз су чинили већину посада османских тврђава, како оних на граници, тако и у унутрашњости. По правилу, мустахфиз су могли бити само муслимани. Међутим, нова сазнања у историографији су доказала супротно, наилазећи на хришћанска имена у платним листама посада утврђења.⁶² Мустахфиз су били лака пешадија чији је примарни задатак био одбрана тврђаве од напада непријатеља. Они који су били смештени у унутрашњости, у тврђавама од мањег стратешког значаја, обављали су углавном полицијске дужности, попут одржавања јавног реда у граду и области где су били стационирани или пружајући обезбеђење приликом убирања пореза. Обично су плаћани за обављање војне службе из средстава локалне хазине, а њихова просечна дневна новчана накнада (осм. *ulufe*) кретала се између 6 и 9 акчи дневно. Током времена, тимари су се све чешће додељивали у замену за плату.⁶³ Вредност мустахфиз-тимара износила је, у просеку, од 700 до 1400 акчи годишње. Ни Вучитрнски санџак није представљао изузетак.

Највиши официр мустахфиза био је диздар (осм. *dizdar*), а његов подређени ђехаја (осм. *kethüda*) као његов помоћник.⁶⁴ Мустахфиз су били организовани у буљуке (осм. *bölük*), јединице сачињене углавном од 10 људи, а број је могао бити нешто мањи или већи. Командири буљука, нижи официри, носили су титулу буљукбаше (осм. *bölükbaşı*) или сербуљука (осм. *serbölük*).

У дефтеру из 1544/5. године, од 624. до 643. стране, пописани су тимари додељени мустахфизима у виду накнаде за обављање гарнизонских и других војних дужности. Поред диздара Сулејмана и ђехаје Исхака сина Касима уписано је 48 мустахфиза. Међутим, у рекапитулацији истог дефтера, на страни 645, писар је под рубриком мустахфиза унео број 45.⁶⁵ Према томе, број чланова посаде није се мењао од 1530. године.⁶⁶ Свих четрдесет и осам мустахфиза били су муслимани. Највећи тимар припао је диздару Сулејману, чија вред-

⁶¹ DİA, „Müstahfiz”, In: TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 32, (İstanbul: Türkiye Divanet Vakfı, 2006), 109–111.; Klara Hegyi, *The Ottoman Military Organization in Hungary...*, 117.

⁶² Александар Фотић, „Мустахфиз Илока 1686. године – питање хришћанских имена”, *Зборник Матице српске за историју*, 96, бр. 2 (2017), 28–29.

⁶³ G. David, P. Fodor, *op. cit.*, 161.

⁶⁴ K. Hegyi, *op. cit.*, 120.

⁶⁵ BOA, TTD 234, 645.; O. Зиројевић, *Вучитрнски и Призренски санџак...*, 271.

⁶⁶ O. Зиројевић, *Турско војно уређење...*, 137.

ност је износила 10 725 акчи,⁶⁷ а обухватао је села Горња Трпеза,⁶⁸ Самаков и мезру Радиловци.⁶⁹ Нешто већи тимар у односу на остале чланове посаде уживао је Ђехаја Исхак. Његов тимар је процењен на 2 103 акче.⁷⁰ Тимари мустахфиза новобрдске тврђаве налазили су се претежно у нахији Тополница, изузев неколико села која су припадала Приштинској нахији. На 48 припадника посаде подељено је 25 тимара, а један тимар у вредности од 1 098 акчи није додељен. Вредност њихових удела у тимару углавном се кретала у распону од 700 до 1 400 акчи. На пример, приходи села Приовце у висини од 7 328 акчи били су подељени између седам лица.⁷¹ Синовима Ахмеда спахије, Мустафи и Мехмеду, припао је удео од по 700 акчи, Ибрахиму сину Мехмеда и Мемију удео од по 1 101 акче, Пирију сину Латифа 1 103 акче, а Мехмеду сину Исхака и Ибрахиму сину Пирија удео од по 1 312 акчи.

Војнуци

Војнуци, регрутовани из редова локалног хришћанског становништва, чинили су помоћне војне јединице унутар османског војног система. Према предању, војничка организација настала је 1375/6. или 1376/7. године. Према наводима османских хроничара, војничка организација је успостављена на иницијативу румелијског беглербег Тимурташ-паше.⁷² Међутим, нема сумње да је реч о организацији која је функционисала у балканским средњовековним државама пре доласка Османлија. Томе у прилог говори етимологија саме речи војнук, као и други појмови везани за војничку организацију, попут контарион, лагатор и примићур, где се јасно види да су Османлије преузеле византијску војну терминологију. О пореклу војнука су у историографији изнети бројни закључци. Бранислав Ђурђев је, позивајући се на три манастирске повеље у којима се помињу дужности влаха-војнука да воде коње на испашу, косе сено и обављају транспорт робе, закључио да војнуци воде порекло од ових средњовековних манастирских влаха-војнука. Поред тога, као доказ наводи и османске законе за браничевске, смедеревске и ви-

⁶⁷ BOA, TTD 234, 624–625.

⁶⁸ Данас село Трпеза удаљено око 26 км југо-западно од тврђаве Ново Брдо.

⁶⁹ Можда је реч о селу Радивојце у близини села Трпеза.

⁷⁰ BOA, TTD 234, 625–626.

⁷¹ Могуће да је реч о данашњем селу Преоце, 6 km јужно од Приштине. BOA, TTD 234, 626–627.

⁷² Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986), 3–5.

динске влахе, у којима се наводи да су власи били у обавези да дају санџакбегу на сваких пет филурија, односно кућа, по једног војника који је био дужан да чува стражу на местима на којима треба бити „предострожан”.⁷³ Међутим, иако су ови власи имали активну војну улогу, како примећује Татјана Катић, према схватању Ђурђева влашко порекло војнука није доведено у питање.⁷⁴ Са тезом о влашком пореклу војнука није се сложио Александар Стојановски, указујући на чињеницу да се први помени о војнуцима јављају на простору Тракије и Македоније где није забележено постојање насеља са влашким статусом.⁷⁵ Према Евгенију Радушеву, први пописи војнука не указују на присуство влаха у њиховим редовима јер их готово није било на простору средњовековне бугарске државе, одакле воде порекло. Он закључује да је ширењем Османске државе према западном делу Балкана укључена и влашка популација унутар војничке организације.⁷⁶ Када је реч о нашим просторима, на основу досадашњих истраживања познато је да су војнуци у Призренском санџаку били већином регрутовани из редова влаха.⁷⁷ Знатан део војнука настањених западно од Бугарске, пре свега на територији некадашње српске средњовековне државе, водио је порекло од ситне властеле. У новим политичким приликама, под управом Османлија, задржали су своје баштине у оквиру војничке организације.⁷⁸ Најстарији сачувани дефтер за област данашње Албаније, из 1431/1432. године, помиње војнуке као синове старих спахија (осм. *kadimi sipahi oğulları*).⁷⁹ Такође, и у запису османског хроничара Идриса Битлисија војнуци се наводе као синови спахија, које су османски султани ангажовали за коњанике и војнике.⁸⁰ Ови војнуци су, за разлику од бугарских војнука-коњушара, имали активну војну улогу. Делили су се на војнуке џебелије (осм. *cebelü voynukları*) и војнуке пешаке (осм. *kara voynukları*) и претежно су били настањени у граничним под-

⁷³ Dušanka Bojanić, *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smederevsku, Kruševačku i Vidinsku oblast* (Beograd: Istorijski institut, 1974), 12–13, 15–16, 30, 33.; Branislav Đurđev, „O vojnucima sa osvrtom na razvoj turskog feudalizma i na pitanje bosanskog agaluka”, *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu*, 2 (1947), 104–107.

⁷⁴ Т. Катић, *Војнички дефтер из 1455. године...*, 11–12.

⁷⁵ Исто, 14.

⁷⁶ Evgeni Radushev, Göksel Baş, *Early Ottoman Military and Administrative Order in the Balkans. A Muster Roll of the Voynuk Corps (Defter-i Esami-i Voynugan) in the Western Balkans From 1487* (Budapest: Research Centre for the Humanities, 2020), 17.

⁷⁷ Tatjana Katić, „The Sancak of Prizren in the 15th and 16th Century”, *OTAM*, 33 (2013), 121–122.

⁷⁸ Ercan, *op. cit.*, 7.

⁷⁹ *Ibid*, 2.

⁸⁰ *Ibid*, 3.

ручјима. Војнуци џебелије, опремљени лаким оклопом, ишли су у рат на бојним коњима, док су војнуци пешаци углавном обезбеђивали стратешки важне комуникације и утврђења на граници.⁸¹

Према војнучком дефтеру из 1455. године за санџаке Крушевац, Вучитрн, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходиде, на територији Вучитрнског санџака налазило се 68 војнука оклопника са 378 заменика и 94 војнука пешака са 198 заменика.⁸² У нахији Клопотник, која се у то време налазила у оквиру Призренског санџака, уписано је 42 војнука пешака и 84 заменика.⁸³ У опширном дефтеру за Вучитрнски санџак из 1525/6. године уписан је 341 војнук, 111 лагатора и 230 заменика.⁸⁴ Последње помињање војнука на територији Вучитрнског санџака забележено је у дефтеру из 1544/5. године. У старијој литератури се наводи број од 112 војнучких домаћинстава и 9 баштина неожењених.⁸⁵ Анализом дефтера из 1544/5. године добијени су другачији резултати. Наиме, уписано је 340 војнучких домаћинстава, четири удовичка домаћинства и 54 баштина неожењених. Поред тога, уписано је и 91 домаћинство војнучке резерве, 10 баштина неожењених и једно удовичко домаћинство. Изгледа да су војнуци у овом периоду изгубили привилеговани положај с обзиром на то да су плаћали све дажбине као и раја. Према канунима из 1544/5. године за Вучитрнски санџак свако рајетинско домаћинство и неожењени били су дужни да плаћају 25 акчи за испенцу. Исту суму плаћали су и војнуци. Дакле, и поред потребе писара да их уписује одвојено, види се да су војнуци сведени на статус раје. У наредним пописним дефтерима нема помена о војнуцима на територији Вучитрнског санџака.

Акинције

Једна од војних јединица која је дала значајан допринос у ширењу османске власти на простору Балканског полуострва јесу акинције. Припадници овог војничког реда чинили су ирегуларну лаку коњицу и неретко су деловали независно од политике османских султана. Предвођени крајишким беговима, њихов утицај на политичке прилике унутар османске државе долази до изражаја у периоду интереснума. Њихове активности су се разликовале у односу на

⁸¹ Т. Катић, *Војнучки дефтер...*, 17.

⁸² *Исто*, 64–74.

⁸³ *Исто*, 76–78.

⁸⁴ О. Зиројевић, *Турско војно уређење...*, 167.

⁸⁵ *Исто*, 167.

то да ли су деловали независно или под командом крајишких бегова у мирнодопском периоду или су учествовали као део војне експедиције предвођене султаном. С обзиром на то да нису примали плату за своју службу и да су били дужни да сами набављају потребну ратну опрему и материјал, пљачка је представљала њихов основни извор прихода и покретачки мотив активности. Сталним упадима на територију непријатеља доводили су до депопулације суседне области, одвођењем великог броја хришћанског становништва у робље, миграција становништва и тиме до деструкције привредне инфраструктуре непријатеља. У зависности од обима пљачки и броја учесника, њихови упади су се делили на *чету* или *потеру*, уколико је учешће узело мање од сто људи, на *харамилик* са више од сто људи и *акин* када је упад предводио акинцијски бег.⁸⁶ Ови упади предвођени акинцијама чинили су интегрални део османске експанзије у 14. и 15. веку. Вишедеценијска пустошења и терорисање суседне области била је припрема за коначну анексију од стране Османске државе. У оквиру војних похода акинције су чиниле помоћне јединице у саставу османске војске. Обављали су задатке претходнице, извиђање терена, прикупљање информација о непријатељу хватањем заробљеника, осигуравање комуникације где је предвиђен пролазак главнине османске војске.⁸⁷

У мирнодопском периоду акинције су живеље у градовима и селима бавећи се занатима и пољопривредним пословима, а због своје службе били су ослобођени плаћања пореза. Акинција није могао бити свако, углавном су бирани из редова муслимана, али у изворима су забележени и примери конвертита или хришћана.⁸⁸ Приликом регрутације предност је давана синовима акинција. Морали су бити храбри, јаки момци и имати јемство локалног имама, сеоског ћехаје или неке друге угледне личности. Обавеза окупљања акинција на зборно место пред предстојећи поход било је у надлежности посебних старешина *тавич* или *тавиче*, који су за своју службу добијали тимаре на уживање. Поред њих, на челу десет акинција налазио се по један *онбаша* (осм. *onbaşı*), на челу стотину акинција *јузбаша* (осм. *yüzbaşı*), а *бинбаша* (осм. *binbaşı*) предводио је хиљаду акинција.⁸⁹

⁸⁶ Abdülkadir Özcan, „Akıncı”, u: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2., (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), 249. 250.; Mariya Kiprovska, „The Military Organization of the Akıncıs in Ottoman Rumelia” (A Master’s Thesis, Bilkent University, The Department of History, 2004), 67.; О. Зиројевић, *Турско војно уређење...*, 190.

⁸⁷ Gabor Agoston, „Ottoman Expansion and Military Power 1300–1453”, In: *The Cambridge History of War. War and The Medieval World*, editors Anne Curry, David A. Graff (Cambridge: Cambridge University Press, 2020), 456.

⁸⁸ О. Зиројевић, *Турско војно уређење...*, 192.

⁸⁹ М. Павловић, *На граници ислама...*, 116.

С обзиром на природу ратовања, акинџије су углавном биле на-стањене у граничном подручју како би могле вршити упаде на не-пријатељску територију. На подручју Србије задржали су се током целог 16. века, а налазимо их и у Вучитрнском санџаку. Према попи-су из 1525. године било их је 7, 1530. године 22, а 1544/5. године 31.⁹⁰ У самом месту Вучитрн уписано је 23 акинџије – једно домаћинство у махали Часне џамије (осм. *Camii Şerif*), пет у махали Хисар (осм. *Hisar*),⁹¹ шест у махали Кадије (осм. *Kadi*),⁹² пет у махали Заганос (осм. *Zaganos*),⁹³ четири у махали Јусуфа доганџије (осм. *Doğancı Yusuf*)⁹⁴ и два домаћинства у махали Тахирлу (осм. *Tahirlu*).⁹⁵ Од наведена 23 лица 8 је уписано под патронимом Абдулах, што сведочи о прису-ству конвертита у редовима акинџија.

Закључак

Анализом садржаја Опширног пописног дефтера из 1544/5. годи-не, уочене су одређене измене у структури тимара Вучитрнског сан-џака на половини 16. века. На раније приказаним примерима приме-тили смо одсуство конхерентне територијалне целине тимара и ње-гову трансформацију у новчано добро. До средине 16. века долази до пада просечне вредности тимара, а скоро једној трећини тимарника додељени су тимари мање вредности од њене номиналне.

С обзиром на географски положај Вучитрнског санџака, потреба за значајним одбрамбеним снагама била је сувишна. Због тога је очекиван скроман број других војних и помоћних војних јединица у провинцији. Најкасније до средине 16. века војнуци Вучитрнског санџака су сведени на статус раје.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Необјављени извори

ВОА – Османски архив Директората државних архива Председништва Републике Турске – Истанбул (*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi*):

- ВОА, TTD. – Tapu Tahrir defteri (Defter No.): 234

⁹⁰ Исто, 192.; О. Зиројевић, „Вучитрнски и Призренски санџак”..., 265, 271 272.

⁹¹ ВОА, TTD 234, 214.

⁹² ВОА, TTD 234, 214.

⁹³ ВОА, TTD 234, 215.

⁹⁴ ВОА, TTD 234, 215.

⁹⁵ ВОА, TTD 234, 215.

Објављени извори

167 Numaralı Muhasebe-i vilayet-i Rum-ili defteri (930/1530). II (Vilçitrin, Prizrin, Alaca-hisar ve Hersek Livaları). Ankara: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 2004.

Катић, Татјана, прир. и прев., *Војнучки дефтер из 1455. године за санџаке Крушевац, Вучитрн, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходидед. 1455 Tarihli Alacahisar, Vilçitrin ve Prizrin Livaları ve İzveçen, Yeleç, Ras, Seniçe ve Hodidede vilayetleri voynuk defteri. Tıpkıbasım, Transkripsiyon, MCE 36-03 Defterinin kişi adları ve yer adları indeksi*. Београд: Историјски институт, 2020.

Radushev, Evgeni, and Baş Göksel, ed. *Early Ottoman Military and Administrative Order in the Balkans. A Muster Roll of the Voynuk Corps (Defter-i Esami-i Voynugan) in the Western Balkans From 1487*. Budapest: Research Centre for the Humanities, 2020.

Литература

Agoston, Gabor. „Ottoman Expansion and Military Power 1300–1453”. In: *The Cambridge History of War. War and The Medieval World*. 449–470. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

David, Geza and Pal Fodor. „Changes in the Structure and Strenght of the Timariot Army from the Early Sixteenth to the End pf the Seventeenth Century”. *Eurasian Studies*, 77, (2005), 157–188.

DİA. „Müstahfiz”, U: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 32, 109–111. İstanbul: Türkiye Divanet Vakfı, 2006.

Ђурђев, Бранислав. „О војнучима са освртом на развој турског феудализма и на питање босанског агалука”. *Glasnik Zemaljskog Muzeja u Sarajevu*, 2, (1947), 75–137.

Ercan, Yavuz. *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.

Зиројевић, Олга. *Турско војно уређење у Србији (1459–1683)*. Београд: Историјски институт, 1974.

„Вучитрнски и Призренски санџак у време владавине Сулејмана Величанственог”. *Историјски часопис*, XIX, (1972), 263–276.

İnalcik, Halil. „State, Land and Peasant”, in: *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*. editors Halil İnalcik, Donald Quataert, 103–179. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

Katić, Tatjana. „The Sancak of Prizren in the 15th and 16th Century”. *OTAM*, 33, (2013), 113–138.

Kiprovsk, Mariya. „The Military Organization of the Akincis in Ottoman Rumelia”. A Master’s Thesis, Bilkent University, The Department of History, 2004.

Özcan, Abdülkadir. „Akıncı”, u: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 2., 249–251. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.

Pavlović, Miroslav. Dragana Lazić Stojković. „Asakir-i Serhad – Guardians of the Empire in an Age of Uncertainty: The Ottoman Frontier on the Sava and the Middle Danube in the 18th Century”. *Istraživanja – Journal of Historical Researches*, 33, (2022), 40–55.

На граници ислама: свет османске европске провинције у 18. веку. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, 2023.

Soyudoğan, Muhsin. „The Fall of Icarus: the Paradox of the Ottoman Centralization and the Abstraction of Timars”, *Turkish Historical Review*, 8, (2017), 174–200.

Stein, L. Mark. *Guarding Frontier. Ottoman Border Forts and Garrisons in Europe*. London, New York: Tauris Academic Studies, 2007.

Uyar, Mesut and Edward J. Erickson. *A Military History of the Ottomans. From Osman to Atatürk*. Santa Barbara, Denver, Oxford: ABC Clio, 2009.

Uzunçarşılı, İsmail Hakki. *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu Ocakları. I Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakki. *Osmanlı Devleti teşkilatından Kapukulu Ocakları. II Cebeci, Topcu, Top Arabacıları, Humbaracı, lağımçı Ocakları ve Kapukulu Suvarileri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basimevi, 1988.

Fodor, Pal. „Making a Living on Frontiers: Volunteers in the Sixteents-Century Ottoman Army”. In: *In Quest of the Golden Apple: Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*. editors Pal Fodor, 275–304. İstanbul: The ISIS Press, 2000.

„Ottoman warfare, 1300–1453”. in: *The Cambridge History of Turkey. Byzantium to Turkey, 1071–1453*, editor Kate Fleet, 192–227. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Фотић, Александар. „Мустахфизи Илока 1686. године – питање хришћанских имена”. *Зборник Матице српске за историју*, 96, бр. 2 (2017), 25–33.

Hegyi, Klara. *The Ottoman Military Organization in Hungary. Fortresses, Fortress Garrisons and Finances*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag, 2018.

Çelik, Yüsek. „Serasker”. In: *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 36., 547–549. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.

Second lieutenant Stefan Šipka

Military History Department, Strategic Research Institute,

University of Defense, Belgrade

E-mail: stefan.sipka@mod.gov.rs

THE OTTOMAN MILITARY ORGANIZATION IN THE PROVINCE – THE CASE STUDY OF THE VUČITRN SANJAK IN 1544/5

(Summary)

The paper provides an overview of the Ottoman military organization in the province using the example of the Vučitrn Sanjak. The data presented in the paper are the result of the analysis of the detailed tax register (müfassal defteri) of the Vučitrn Sanjak from 1544/5. Special emphasis has been put on the timar cavalry and the structure of the timar system, in order to determine the approximate military potential available to the Vučitrn Sanjakbey. Furthermore, the local military and auxiliary units that were an integral part of the Ottoman military system in the province are presented.

KEY WORDS: *Ottoman Empire, Vučitrn Sanjak, timars, sipahis, military organization*